

מתים שנים, במחולת המחנים

י. בשביס

קרות־רוח היא לי תמיד לשטות לא בחיים בלבד, אלא אף במתים. מן המפורסמות, שאין בידי להחיות מתים. זו אינה אלא בידו, כביכול. ואילו אני, יצר הרע, יכול להחזיר לבר־מינן לשעה רוח־חיים, או נפש בהמית, בלשון החוקרים, ומניח לו להתהלך בין החיים. אוי לו לזה. אין הוא לא חי ולא מת. על התחום הוא. אוהב אני לראות מת אוכל ושותה, כביכול, דואג לתכלית, נכנס לחופה, חוטא, מטעה עצמו ומטעה אחרים. משנעשה לי השחוק לטורה, הריני אומר לו: יעמוד חילק בן בילק, שוב לעפרך ואל תפתת פיתפתי ביצים. והריהו מתפרך כעפר, שכן בזמן, שתעה בעולם הדמיון, עשה הגוף את שלו: הרקיב.

פעם אחת בחרתי באברך אחד, יצ"י גד"ל שמו נקרא. למעלה משנה היה מת בין מתים. אשתו כבר נישאה בזיווג שני. הואיל ואבותיו לא היו קיימים, בנים לא הנית, ירושה לא כל שכן, וישיבתו ישיבת כרכים, בווארשה, שוב לא זכר אותו אדם. לאמיתו של דבר בחייו מת היה. ראשית, היה עני ואביון, מן הקבצנים בשבע חצנים. ועני חשוב כמת. שנית, לא היה בו ממש. פרנסת הבית עשתה אשתו: היתה תגרנית בשוק. הם דרו במרתף, שאפלולית שרויה בו אפילו ביום. יצ"י גד"ל, לבוש קרעים בלויים, חזר על בתי־מדרשות, התנמנם על ספסל מאחורי התנור. הוא היה גרץ, כפוף, בעל עינות מנומנות וזקנקן כונב של תרנגולת. הזופיצה החרורה חגורה במתניו במשיחה. מכנסיו נשרו תמיד. בראשו ביטנה של כובע וברגליו נעלים מרופטות. כך הוציא שלושים ושש שנים. אחר־כך חלה בחולי אחד, שאדם לא ידע שמו. כמה שבועות היה מוטל על הדרגש, על תבן רקוב, מכוסה בלאים ופניו מצהיבות ונפולות מיום ליום. שחרית אחת, כשהשכימה טריינה־רייצה ונטלה כלכלותיה, מוכנת ומזומנת לצאת לשוק, ראתה, שזנה ומפרנסה, עטרת ראשה, שעתידה היא להיות הדום רגליו בגן־עדן, כבר עבר ובטל מן העולם. היא הוציאה נוצה מן הכר והשיקתה לנחיריו. הנוצה לא זזה. האשה צירפה בקושי כמה זהובים להלוות המת. ויצ"י גד"ל נתגלגל לעולם האמת. הואיל ומת בערב שבת, לא היה סיפק בידי שכניו לילך אחרי מיטתו ועשו לו חסד של אמת בהול ומבוהל. אף לא נעצו בקברו לוחן עם שמו. בנוהג, אדם מישראל שמת בא אצלו מלאך דומה ושואלו מה שמך ושוקלים מצוותיו ועבירותיו. ואילו יצ"י גד"ל המלאכים והשדים שכחוהו. הוא היה מוטל בקברו חדשים רצופים ונפש לא באה ולא שאלה. באקראי שמעתי על אותו שוכן עפר עזוב ועלה במחשבה לפני לשטות בו.

— בוא ושמע, מת טהור, יצ"י גד"ל, — קראתי לו — עד היכן תרקב באדמה? קום על רגליך והיכנס לעיר. כמה מתים סובבים בווארשה, תוסיף עליהם אחד. קיצורם של דברים, האברך קם על רגליו והלך. היה לילה בעיצומו והקברן ישן. הכנסתי את יצ"י גד"ל לבית־הטהרה והוא נטל את הזופיצה והכובע והמכנסים והמגפים של שומר המתים ונכנס לעיר.

אף־על־פי שלבוש היה כקבצן בין הקבצנים, נתפחדו הבריות מפניו. שומר הלילה התחיל מכה במקלו משראה אותו פוסע פסיעה דמומה. כלבים נתנבחו. שיכור אחד, שבא כנגדו, נתפכח מהשתכל בו והתחיל מהדס וחזר. הואיל ויצ"י גד"ל לא ידע שמת הוא וכבר לא היה בביתו למעלה משנה, הלך בדרך לביתו. הוא עבר את הסימטה הצרה, שדר בה, ירד במדרגות האפלות למרתף ואחז במעקה המתנענע. בוא וראה, עד היכן הערבתי בבית־המדרש! — הימהם — טריינה־רייצה תעקרני מן השורש. הוא דחה את הדלת ותמה, שהיא סגורה על בריח. וודאי כעס גדול היא כועסת עלי! — הירהר. הוא דפק וחזר ודפק. בבת ראש שמע אנחה של איש. מה כאן? — שאל לעצמו — אפשר וטריינה־רייצה נכשלה, חלילה, בחטא? אט, הבלות! דמיון ו... בו ברגע פתח מישהו את הדלת. יצ"י גד"ל ראה בחשכה דמות איש. ולפי שעלה על דעתו שמא טעה ודפק בבית אחרים, שאל:

— כאן דרה טריינה־רייצה?

— מי הוא? — שאל קול גס של איש — מהו מבקש?
 — מה משמע? הרי אני בעלה! — אמר יציגדל תוהה ובוהה.
 — בעלה? — צעק הלה בקול חלול והרתיע.
 — מי הוא זה? — שאלה טריינה־רייצה ממשכבה.
 מיד הלכה ובאה אצל הדלת. יציגדל הכירה, בין בשיעור קומתה, בין בהילוכה.
 — אני הוא, יציגדל — נזרק מפיו.

במקום תשובה התחילה טריינה־רייצה צועקת בקולי־קולות. האיש סגר את הדלת. יציגדל עמד ברתת ובזיע. טריינה־רייצה תחילתה צעקה בקולות רצופים, אחר־כך נתאלמה, כאילו נתחלשה, אחר־כך נשתמעה לחישה והימהום ושניהם כאחד, טריינה־רייצה והאיש, התחילו קוראים „שמע ישראל“. מה כאן? — שאל יציגדל לעצמו. הוא עמד בחשכה, חיטט, חכך זקנו, קימט מצחו, אלא כל זמן שהירהר, נראה לו הדבר מופלא. ברי, אשה זו סוטה — אמר. רע ומר היה לו לפרוש מאשתו ומדרגשו ולילך ללון בבית־מדרש, או בבית הכנסת־אורחים. אלא הואיל ומטבע ברייתו לא היה תיגרתן ולא ידע כל צרכו הרמת קול, הישווה דעתו לפזר רגליו. מה אעשה? — דיבר לעצמו — וודאי כך נגזר עלי.

וברגלים כושלות ירד במדרגות וחזר.

ב

עם דמדומי שחרית, כשהיה יציגדל מוטל על גבי קרקע בקרן־זווית של בית הכנסת־אורחים, וישן, כביכול, הלכתי ובאתי אצלו בדמות בן־אדם שחור וכרעיו כרעי אווה ואמרתי לו:
 — מה לך נרדם, יציגדל? בשר ודם היום כאן ומחר בקבר ומי שאינו חוטף בעולם הזה, הריהו ככלי־חרס שנשבר ואין לו תקנה. אשתך בקישואים, אתה בדילועים!...
 — מה משמע? הרי זה חטא — השיב — החוטא סופו יורש גיהנום...
 — כלך לך, אין גיהנום! — אמרתי לו — מת אינו יודע ואינו מרגיש! לית דין ולית דיין!
 — איך אהיה קל בין קלי־עולם ואני לבוש קרעים ובלואים? — שאל יציגדל.
 — העשירים יש להם ממון הרבה. — אמרתי — צא לשוק וגנוב... אני אסייע ידיך.
 — ואם יתפסוני ויחבשוני בבית־האסורים?
 — אט, לא יעשו לך כלום...

למחר שחרית. קם יציגדל ויצא לשוק. הוא נכנס לחנות אחת, השים עצמו לקוח. ואף־על־פי שלא היו שם לקוחות, לא שאלה אותו החנוונית מה רצונו. הוא הלך ובא אצל שק שעועית ונעץ בו אצבעותיו ואילו החנוונית לא מחתה בידו על שהוא מחטט בסחורה. בבת ראש נכנסה האשה לקיטון והפקירה את החנות. הלך ובא יציגדל אצל התרכוס, פתח את המגרה, חפן מלוא חופן מאות ושילשל לכיסו. מיד שף ויצא ונתערבב בתוך ההמון.

לא היה רגע אחד והוא שמע צעקה גדולה, החנוונית צעקה, שיתפסו את הגנב. היתה רייצה ורציצה, הומה ומהומה. כל אחד ואחד חשד בחברו. עיכבו קבצן אחד ובדקוהו. ואף־על־פי שלא מצאו בידו כלום והוא נשבע, שאינו יודע כלום, היכחהו, ואילו בו, ביציגדל, לא חשד אדם.
 — בוא וראה, — אני אומר לו — מי שיש לו מוח בקדקדו, כל תאוותיו בידו.
 — מה אעשה עכשיו? — הוא שואל.

— אינך רעב?

— הן ולאוו.

— לא מעלה ולא מוריד. היכנס לבית־אוכלים וצווה לערוך לך שולחן ולהעלות עליו חלחולת, כרעי עגל, איטריות, ביצים, לפתן של גזר וכוסית יי"ש בתורת תוספת. ביציאתך גנוב מעל הקולב פרווה נאה וכובע חולדה.

אחר־כך נחזור לענין.

ולפי שלא ידע יצר הטוב, שיציגדל חי, שכן לא נכתב בספרי חיים, הניח לו ואני שלטתי בו. הוא עשה כמצווה עליו מפני. לשעה יצא, ואדם חדש הוא. אמת, פניו היו חיוורות וחלולות ועיניו שריוות בצל, כפואות. אלא כובע החולדה וצווארון־השועל חפו כמעט הכול. הואיל ונראה

כעשיר, נטפלו לו הקבצנים ופשטו יד, אלא הוא השיים עצמו אינו רואה ואינו שומע, כדרך העשירים.

— מה אעשה עכשיו? — חוזר ושואל יצ"ג גדל.

— רצונך לשטות קצת באשתך? — אני שואל אותו.

— הן, אלמה לא?

— קום ועשה מה שאצווה עליך... אני אתן דעתי, שהכול יהא כשורה.

הוצאתי את יצ"ג גדל לשוק, מקום שעמדה טריינה־רייצה על גבי כלכלה מלאה תפוחים רקובים. שלא כיצ"ג גדל החלוש, היתה זו אשה בריאה, בעלת לסתות אדומות וירכים רחבות. הואיל ויצ"ג גדל מובטח היה, שפירשה ממנו אתמול, תמה על השינוי, שחל בה. קולה הוסיף כוח, פניה צעירות. היא סיפרה עם שאר התגרניות ודרך אגב אכלה תבשיל מתוך קדרה של חרס. דומה, יפה לה זנות — הירהר יצ"ג גדל, כלומר אני הכנסתי הרהורים אלו בלבו, שכן לבו ברשותי היה. הוא הלך ובא אצלה ואמר:

— בבקשה, אשה, תפוחונים אלו בכמה?

כשהפכה טריינה־רייצה פניה וראתה אדם חשוב בפרוה ובכובע חולדה, תמהה תמיהה גדולה ואמרה:

— ליטרה בפרוטה, שלוש בשתים.

— בזיל הזול! — אמר יצ"ג גדל — אצלנו בדאנציג סחורה זו דמיה ליטרה בשלוש פרוטות.

— אי, אלו הם דמים ראויים לשמם! — קוראת טריינה־רייצה ומסתכלת בתמיהה בזר — אצלנו הכול בזיל הזול...

— מפני מה היא עושה סחורה בשוק? — שואל אותה יצ"ג גדל — כלום אין לה בעל, שיפרנסה?

— יש לי בעל עד מאה ועשרים שנה, — היא משיבה — אלא צריכה אני לסייעו.

— מה מלאכתו? — שואל יצ"ג גדל וצוחק בלבו. מובטח היה, שמדברת היא בו גופו.

— כמה מלאכות בידו. כתף ועושה סחורה בשווקים וחבתן וסנדלר במקצת. אלא משל הדיוט אומר: הרבה מלאכות ומעט ברכות.

היא משקרת. — מהרהר יצ"ג גדל — לא סוטה בלבד היא, אלא אף שקרנית.

— יש לה בנים? — הוא שואל אותה.

היא אומרת לאו.

— אלמה לא? — הוא שואל אותה ערמומית.

— זיווגי הוא זיווג שני. — אומרת טריינה־רייצה — בעלי הראשון, יהא פרוש ובדול, ימחל לי, היה חלוש וביש מזל. הוא מת לפני שנה. עם בעלי השני, ייבדל לחיים, איני שוהה אלא כמה שבועות.

יצ"ג גדל בקושי כובש צחוקו. מימיו לא שיער, שאשה תשקר במופלג ולא תבוש.

— תאמר לי קושט אמת, את מי היא אהבת יותר, את השני, או את הראשון, עליו השלום? — שבע חקירות ושבע בדיקות על שום מה? — היא אומרת — דומה, בני דאנציג

סקרנים הם.

— בנוהג שבדאנציג, חברך שאל לך, החזר לו תשובה. — הוא אומר ותמה על עזותו. דומה, מרבה ממון, מרבה חוצפה — הוא מהרהר.

טריינה־רייצה אף היא מהרהרת אותה שעה ובוולעת כף אחרונה של גריסים.

— מה לי לשקר? — היא אומרת לאחר היסוס — זה בעל ראוי לשמו והלה, אל אחטא בפתחי פי, שלומיאל היה... ימתקו לו רגבי עפרו!..

בבת ראש היא מסתכלת בפני התגר ואימה ופחד נופלים עליה. צמרמורת בצלעותיה. פניה מחווירות כסיד, קדרת־החרס נופלת מידיה ומשתברת לחרסיות.

— מי הוא? מה רצונו? — היא צועקת לא בקולה ועד שסיפק בידו של יצ"ג גדל להחזיר לה תשובה הריהי מתה, חלשת ונופלת... בין הנשים הומה ומהומה וקולי־קולות. יצ"ג גדל מתערבב בין ההמון ומפזר רגליו.

ג

בעיר הישנה בשוק. חנות גדולה המוכרת אריגים. בעלת החנות היא אלמנה. פינקל שמה נקרא. מפורסמת בחכמתה ובהשכלתה, שולטת בפולנית ובגרמנית ויוצאת בימות החול בבגדי צמר ובתכשיטים. קפלטא מסולסל ונעוץ בו מסרק של כסף. ברגליה נעלים גבוהות עקבים. שמלותיה היא מתקינה אצל חייט התופר לנשיהם של פריצים. היא חגיגנית, ירקרקת כאסתר המלכה, עיניה חדות וחטמה כמקור של עוף דורס. בדיחותיה וחיידודיה יצאו להם מוניטים בין הסוחרים.

אשה זו נתאלמנה בת עשרים וכמה ושוב לא נישאה. מה טעם? זה סודה. אין אדם מעז לשאלה. בעלה, ר' יוסף ראפפורט, היה בן עשירים, תלמיד חכם ומשכיל. דומה, לא נשתכח מלבה. גופה של עובדה, לפני פטירתו הלכה ובאה אצל מיטתו ותקעה לו כף, שלא תינשא אחריו כל ימיה.

לימים התחילה האשה פינקל חשה מיחוש פנימי. גדולים שברופאים לא יכלו לרפאה. בו בפרק אמרו, שבויזן יש רופא עושה נפלאות, מחיה מתים ממש. הניחה האשה פינקל את החנות בידי שלושת משרתיה, אברך אחד ושתי ריבות, והלכה לויזן. שלשתם קרוביה היו ויכלה לסמוך עליהם ועל ישראלים.

יצאו חדשים ונכנסו חדשים ומהאשה לא נשתמעה שום שמועה. הבריות התחילו מרננים אחריה, שכבר שבקה חיים לכל חי. עד שלא יצאה לדרך ציוותה חלק מנכסיה למשפחתה והשאר לדברים שבצדקה. שמלותיה היקרות וכלי-לבן של שיראים לכלות עניות. אף היא הניחה מעות כדי לשכור עשרה בטלנים, שיאמרו קדיש וילמדו משניות לנשמתה י"ב חודש. אף היא נר תמיד דלוק בבית-המדרש על שמה. קיצורם של דברים, אשה זו התקינה עצמה, שלא תבוא לפני בית דין של מעלה בידים ריקות. בינתיים לא ידע אדם מה נעשה עמה ורבני ווארשה אסרו לנגוע בנכסיה כל זמן שלא נשתמעה שמועה מקוימת, שהיא בעולם האמת. וכך יצאו תשעה חדשים. שפינקל כבר הלכה לעולמה היה ברור ומבורר לכל אדם, שכן כמעט שנה לא הגיעה ממנה צורת אות. קרוביה כבר בכוה והספידוה וכשהזכירו שמה אמרו: להבדיל בין חיים למתים, או עליה השלום. כמה נשים ראוה בחלום, עטופה תכריכים וביקשה מהן, שיעבירו עצמותיה לווארשה ויקברוה בקברי אבותיה ואבות אבותיה, שכן אין מנוחה לנשמתה בוויזן, שכולה גויים.

בבת ראש נשתמעה שמועה מופלאה, שפינקל חזרה. לעתותי ערב, כשישבו משרתיה בחנות והתקינו עצמם להדליק את העששית של נפט, נכנסה פינקל. היא היתה לבושה שחורים ודמותה כחושה וגבוהה משהיתה. המשרתים נרעשו ונפחדו, עד שניטל מהם הדיבור. פינקל זרקה מפיה:

— וודאי סבורים הייתם, שכבר נפטרם מענשי?

— חס ושלום! — משיב המשרת.

— מפני מה לא כתבה הדודה? — שואלת הגדולה שברייכות וגועה בבכייה.

— אם לא כתבתי משמע לא יכולתי! — משיבה פינקל בזריקת מרה, כדרכה.

היא סיפרה בקיצור, שהיתה מוטלת בבית-חולים אחד בוויזן ודחק לה עולם, אלא עכשיו יפה לה. דומה, אין רצונה לספר ארוכות בנסיעתה. היא נשתנתה. פניה נפולות ומכותמות. עיניה מסתכלות חדות ורחוקות. חטמה כפוף ומחודד משהיה. כל היום היא יושבת בחנות ומעיינת ב"מנורת המאור", אלא הקטנה שברייכות הבחינה, שאין היא מהפכת את הדף ותמיד היא עומדת במקום אחד. תמהה. נשים יוצאות ונכנסות לספר עמה ולחלוק לה כבוד, היא מקבלת אותן בפנים צוננות וזרות, כל אחת ואחת היא פוטרת בתשובה אחת: מסוכנת הייתי. בנות-תשחורת חוקרות ודורשות אם באמת אמרו, שוויזן היא נאה שבכרכים ומה נשים לובשות ומה אפנות חדשות באו לעולם, אלא פינקל אומרת:

— לא ראיתי את העיר כל צרכה. דעתי לא היתה על כך.

ד

יום אחד, כשישבה פינקל בחנות, אמת מידה מכאן, מספריים מכאן, ועיינה בעיניה

קפואות ב"מנורת המאור", נכנס יצי' גדל. אמרתי לו, שילך ויקח אריג לקאפוטה ועשה כן. הוא פתח וסיפר עם החנוונית ואמר לה, שהוא סוחר מדאנציג ואלמן.

— מאימתי אין אשתו חיה? — שואלת פינקל.

ויצי' גדל אומר לה מאימתי.

— מה לו בווארשה? — היא שואלת.

והוא אומר לה, שרצונו לבנות כאן בית של ארבע דיוטות ושלוש חצרות.

— בנין גדול כזה למה לו? — שואלת פינקל.

והוא משיב:

— אלמה לא? אין אדם בונה לעצמו בלבד, אלא אף לבנים ולבני בנים.

— יש לו בנים? — שואלת פינקל.

והוא משיב:

— זוגתי הראשונה, עליה השלום, עקרה היתה. אלא עכשיו אני עומד בשידוכים.

פינקל שואלת אותו כמה צריך הוא לזופיזה והוא משיב:

— למאי נפקא מינה? ובלבד שיתעטף הגוף.

והוא מסתכל בה בעיניו הכבויות והיא משיבה לו בסיקור-עין אילם של אישונה העכורים.

למחר אמרתי לו ליצי' גדל, שישלח שדכן אצל פינקל.

— מה משמע? הרי יש לי אשה! — הוא אומר.

ואני משיב:

— אין לך כלום. עשה כמצווה עליך.

קיצורם של דברים, השדכן הלך ופינקל לא שהתה והסכימה.

כששמעו המשרתים והשכנות בדבר, שפינקל הסכימה להינשא, תמהו תמיהה גדולה.

הבריות באים לברכה ברכת מזל טוב והיא משיבה:

— יישר כוח.

וכששואלים אותה:

— מי הוא החתן? מאין בא ומה מלאכתו?

— מי יודע? הוא בונה בית בשוק...

— מה משמע? הרי אין מגרש פנוי? — חוזרים ושואלים אותה.

ופינקל חוזרת ומשיבה:

— לדידי יבנה ברוח...

ואף-על-פי שהיא מחייבת, עיניה קפואות וחשכות. ועתים כשמתקרבות לה הנשים, דומה

עליהן, שריח מופלא נודף ממנה. הואיל ופינקל חוזרת ומעיינת ב"מנורת המאור" מניחים לה

והנשים מרננות בינן לבין עצמן:

— אין זו פינקל מלשעבר.

והן יוצאות מחנותה ברוח כבדה.

ה

משרתיה של פינקל סבורים היו, שבעלת-הבית תתקין לה מלבושי-עשירות לחתונתה,

אלא לא תפרה מלבושים חדשים. המשרתת שבביתה של פינקל הרגישה בבעלת-הבית, שנהוגיה

משונים. המאכלות העולים על שולחנה כמעט שאין היא נוגעת בהם. אין היא רואה אותה יוצאת

לקיטון לעשות צרכיה, להתרחץ, להחליף כותונת. אף אין היא מחליפה מלבושיה. המיטה

המוצעת לה בלילה, למחר היא חלקה וצוננת כאתמול. בהליכתה בחדר אין פסיעותיה משתמעות.

עתים מדברת לה המשרתת ואין מחזירה תשובה. אף-על-פי שכבר נקבע זמן החתונה,

אין פינקל עושה שום הכנות.

פעם אחת שאלה אותה המשרתת:

— היכן יישן בעלת-הבית?

— איזה בעלת-הבית? — שואלת פינקל.

— כלומר, לאחר החתונה — מגמגמת המשרתת.

פינקל מנענעת בראשה :

— הוא יישן במקום שישן הראשון...

אור ליום החתונה נראתה פינקל במיקוזה. הנשים לא ציפו לה וכולן תמהו. כניסתה הטילה, בלא טעם ונימוק, אימה ופחד על הנשים. במלבושיה השחורים נראתה ארוכה וכחושה בשיעור משונה. דמותה לא הטילה צל על הכותל. המטבלת הלכה ובאה אצלה, ביקשה לסייע אותה בפשיטתה ואילו היא העבירה עליה. היא ישבה על שיפולי ספסל אחד והתחילה מתפשטת. כולן תמהו, שגרביה קרועים וכלי-הלכן שעליה מוכתמים. גופה הערום כחוש במופלג, עד שאפשר למנות כל צלע וצלע, בקומה זקופה ירדה במעלות למים, טבלה דמומה ושהתה ארוכות תחת המים. המים לא ביעבעו בועה אחת. אחר-כך זקפה ראשה הטופח. קדקדה לא היה מגולח, לא מסופר, כדרך נשים כשרות, אלא מגודל אניצי שיער פרועים. בליל החתונה, משרתותיה של פינקל הדליקו נרות שעווה בפמוטים ובנברשות. הכלה לבשה שמלה של שיראים שחורים עם שובל ועמדה אצל החלון לשמור להחתן. יצ'י-גד'ל בא בהול ומבוהל, הביא עמו דיין וכמה קבצנים, שיצטרפו לעשרה. הכול היה כדת משה וישראל. הדיין כתב בקנה של אווז את הכתובה וסידר קידושין.

בשעת קידושין הוציא יצ'י-גד'ל טבעת מחיקו ונתנה באצבעה של פינקל, אחר-כך חטפו וסתרו את החופה והצניעו את הנקליטים מאחורי התנור. המשרתת העלתה לפני האורחים דובשנית וי"ש והם ברכו את החתן עם הכלה בברכת מזל טוב. כשברך הדיין את פינקל: אם ירצה השם לברית מילה, חייכה ופתחה פה מלא שיניים ארוכות, שחרחרות. יצ'י-גד'ל הרכין ראשו וגחך.

— לילה טוב! ליל מזל טוב! — קראו הכול ויצאו.

המשרתת היתה לה פגרה אותה ערבית והלכה לבית אמה. קרובותיה של פינקל ישנו בדיוטה התחתונה. פינקל ויצ'י-גד'ל נתייחדו.

— אכבה את הנר? — היא שואלת.

ויצ'י-גד'ל משיב:

— לדידי.

— מה לך עצוב? — היא חוזרת ושואלת.

ויצ'י-גד'ל משיב:

— מדומה לך.

— רצונך לאכול, או לישון? — ממלמלת פינקל.

ויצ'י-גד'ל אומר:

— רצוני לישון.

— אף אני. — אומרת פינקל באנחה.

היא הלכה לחדר-המיטות ויצ'י-גד'ל הלך אחריה בפסיעות כושלות. הם עברו פרודור אפל.

— ביתך מה עליו? — שואלת פינקל.

— כבר יש מגרש. — ממלמל יצ'י-גד'ל.

— מגרש תמיד יש. — אומרת פינקל חמורות.

בבת ראש הרגיש יצ'י-גד'ל, שהיא מתרחקת ממנו.

— לאן את הולכת? — הוא שואל.

והיא אומרת:

— בוא, אל תפחד.

חדר-המיטות היה רחב בשיעור משונה ודומה פרוץ בלא כתלים. רוח נשבה כמו בחוץ.

היתה חשכה שאינה מצויה.

— התפשט! — מצווה פינקל.

— צינה! — קורא יצ'י-גד'ל.

הוא ביקש לישוב על כסא ולחלוץ נעליו, אלא מישמש בחשכה ולא מצא כסא.

— היכן אתה? — אומרת פינקל.

— במיטה את? — ממלמל יצ'י-גד'ל.

ופינקל משיבה אף היא במילמול:
 — כמדומה הן.
 — איני יכול למצוא כסא להתפשט — קובל יצי־גד'ל.
 ופינקל לוחשת:
 — שלומיאל אתה.
 באין ברירה הניח יצי־גד'ל את הפרווה וכובע החולדה על גבי הקרקע. בארכובות כושלות
 השתרך למשכב. בכת־ראש מדומה לו, שבור הוא רואה.
 — מה לך מתלבט? — מהמהמת פינקל.
 ויצי־גד'ל לוחש:
 — מעין בור אני רואה.
 — מה בור? — קוראת פינקל בפחד.
 ויצי־גד'ל לוחש:
 — מדומה לי, או אינו?...
 ומשהוציא את הדברים מפיו נפל לתוך עמקות. נשתמע קול חלול, בחינת פיזור עצמות.
 — מה אירע? — שואלת פינקל.
 — נפלת, הציילוני! — מתאנח יצי־גד'ל ולשונו הולכת וכבדה.
 פינקל ניסתה לקום ולסייעו לעמוד על רגליו, אלא פרקי ידיה ורגליה היו כמשותקים.
 — אין מוחי סובל כיצד נפלת, אין כאן בורות! — היא קוראת.
 שעה ארוכה שתקו שניהם. אחר־כך קראה פינקל:
 — אוי לי, לחינם אנו משטים בעצמנו.
 — חולה את, חלילה? — מדבר יצי־גד'ל בקול כבוש.
 — יתר על כן, מת בין מתים אני...
 — אוי, שמע ישראל ה' אלוֹקינו ה' אחד! — מחרחר יצי־גד'ל בחיות התמצית.
 ופינקל, האשה הכשרה, עונה אחריו:
 — ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד...

1

למחר יצא הקול בווארשה, שפינקל עם חתנה נתעלמו בליל החופה. הבריות תחילתם
 סברו, שהזוג ברח לדאנציג, אף־על־פי ששום מוח לא סבל מפני מה ברחו ומפני מי ברחו. אחר־כך
 הגיע מכתב מווין. במכתב היה כתוב, שפינקל מתה לפני כמה חדשים ונקברה בבית־הקברות
 שבכאן. אותה שעה הבינו הבריות, שפינקל החוזרת בבואתה היתה וכל אותו מעשה היה סמיות־
 עינים. אף הם שמועה שמעו, שלפני שנה מת בווארשה קבצן אחד יצי־גד'ל ושתי פעמים בא
 להפחיד את אשתו, שכבר נשואה היא בזיווג שני. בכל בתי השכונה בדקו את המזוזות. עשרה
 הלכו על קברו של יצי־גד'ל, ביקשו ממנו מחילה והשביעוהו, שיגוה על משכבו ואל יבוא
 להטריד את הבריות. וכדי לפייס את המת הציב לו קהל מצבה. ויצי־גד'ל, שיצא מן העולם
 בלא שם, נתפרסם במיתתו. וכשילדה אשתו לשעבר, טריינה־רייזה, בן זכר למזל טוב, קראה שמו
 על שם בעלה הראשון — יצי־גד'ל.

יצי־גד'ל ופינקל לא עליהם בלבד, נאמר כאן: מתים שנים, במחולת המחניים. לפרקים
 אני עושה מעשה ליצנות כגון זה. העולם מלא מתים. החובשים כובעי חולדה, ולובשים זופיצות
 ופרוות שועל וגלימות קטיפה ועושים הילולה וחינגה בעולם הדמיון. שמא שכנך ושמא אשתך
 ושמא אתה גופך מת?... התר מעילך! אפשר ותחת טלית קטן עטוף אתה תכריכים...
 עברית: מ. ל.